

Петер Вессель Цапффе

ОСТАННІЙ МЕСІЯ

*З норвезької переклав
Віталій Щепанський*

Київ
Пломінь
2019

УДК 821.113.5'06-96

Ц17

Петер Вессель Цапффе.

Ц17 Останній Месія / пер. з норвезької В. Щепанський. — Київ : Видавець Анна Клокун, 2019. — 92 с.

ISBN 978-966-97851-8-3

Знайомство з пам'ятками норвезької філософської думки може відкрити для українського читача багато нових смисложиттєвих горизонтів — питань, пов'язаних із віднайденням самого себе в загалом малозрозумілому й водночас так необхідному світі. Таку можливість дарує читачеві цей збірник есеїв норвезького філософа ХХ ст. — Петера Весселя Цапффе. Критичний матеріал, вміщений у книзі, допомагає досягнути сутність норвезької філософської думки. Додані ж переклади оригінальних текстів, які також уперше презентуються українською, відкривають дивовижний життєвий простір скандинавської філософської культури. Часом глибинно-екзистенційної, часом приголомшливої та навіть іронічної.

УДК 821.113.5'06-96

© Видавець Анна Клокун, 2019

© Пломінь, 2019

© В. Щепанський,
переклад, 2019

© В. Чорний, ілюстрації, 2019

© Д. Піорко,

художнє оформлення, 2019

ISBN 978-966-97851-8-3

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ СИМПАТІЇ: УКРАЇНА І НОРВЕГІЯ

«Радістю і здивуванням сповнюють мене Ваші змагання. З усіх подвигів сучасного світу... видаються мені найбільшими! Аби тридцять мільйонів українців підняти до рівня свідомого, освіченого народу, отрясти з вікового гноблення, треба проробити неймовірну роботу. Відколи я довідався про це... — моє життя стало повнішим, а віра в людство зміцніла».

*Бйорнстєрне Бйорнсон,
норвезький письменник,
лауреат Нобелівської премії.
У листі до редакції
«Ruthenische Revue», 1903 р.*

Ментальний, історичний, ідейний зв'язок двох окремих національних матриць, української та норвезької, може бути дещо неочевидним. Певна річ, що геополітичні та соціально-культурні особливості конкретної країни аку-

мулюють власну специфіку, але близькість вибраних країн зумовлена низкою факторів, серед яких — схожість соціально-політичних та історичних умов розвитку. Саме детальна реконструкція різноспрямованих та водночас взаємопов'язаних і суперечливих процесів українського та норвезького народів, демонструє щільність загострення в обох країнах паралельних інтенцій до національної мови, історії, самосвідомості, філософії, які, в свою чергу, порушують ключові питання самотнього характеру та продукують схожі ідейні зв'язки.

Передусім, історичну модель розвитку і становлення філософських традицій України та Норвегії визначає включеність обох філософських шкіл у широкий цивілізаційний контекст; тенденції якого хоч і спровокували стрімкий рух національної думки, але відразу не стали сприятливими для розстановки акцентів на власних філософських традиціях та виробленні національного способу філософствування. Тому радше можна говорити про таку спільну рису двох філо-

софських візій, як софійність, котра почасти протиставляється професійному, класичному, філософському академізму (наприклад, німецькій чи французькій парадигмі філософування), і є характерною як для української, так і норвезької філософської історичної парадигми.

Через історичний вимір можна позначити ментальне середовище, де норвезька і українська філософія радше розвивала редуційні теорії навколо досвіду суб'єктивності людського «я», аніж зверталася до розробки свідомого та раціонального ставлення до світу. Чіткі паралелі можна віднайти не тільки у змісті філософської думки, але й формі, способі, стилі викладу філософської системи, що казуально впливає із вище згаданої софійності. Яскравим прикладом є один із найбільш відомих сучасних норвезьких письменників і мислителів Юстейн Горднер, котрий здобув популярність завдяки своїм публіцистичним та художнім творам¹. Звичайно ж, пара-

¹ Щепанський В. Норвезька філософія: науковий нарис. Рівне: видавець О. Зень, 2012. — С. 36.

лельно маємо до прикладу і український пласт філософії, переважно представленій в непрофесійній сфері — художній літературі та публіцистиці.

Значний вплив на простір скандинавської філософії, що властиво й для вітчизняної філософської думки, склала потужна релігійна традиція. Християнська етика та теологія стоять в авангарді філософської проблематики навіть у працях першого «академічного» норвезького мислителя Нільса Трешоу². Схожим чином і українське філософування позначилося синтезом філософії та богослів'я і рухалося, розвиваючись за цим вектором певний час.

Тривалий час процес формування норвезької філософської думки гальмувався внаслідок невирішеності мовного питання. Адже первинна філософська лексика будувалася насамперед на датському термінологічному апараті. Як відомо, боротьба за національну мову з філологічної галузі перейшла в політич-

² Там само. — С. 7–8.

ну та стала тим стрижнем, довкола якого відбувалися націєтворчі процеси. Тим самим боротьба між прихильниками риксмолу та ландсмолу надала значний імпульс розвитку норвезької культури.

Тож можна із часткою очевидності говорити про паралельність історичних, зокрема, мовних процесів в Україні та Норвегії: українська мова, а за тим же принципом і норвезька, довгий час вважалася діалектом, обидві боролися за право на існування. Загалом, українсько-норвезькі літературні зв'язки певний час у минулому столітті розвивалися в руслі загального, так званого, «розширення слов'яно-скандинавських культурних взаємин у другій половині XIX ст.»³. Спорідненість на різних рівнях вітчизняної та норвезької культур можна окремо відзначити на кінці XIX — початку XX ст., коли українська та норвезька література пройшли складний шлях розвитку, що співпадає в основних рисах із загальноєвропейським.

³ Щепанський В. Норвезька філософія: науковий нарис. Рівне: видавець О. Зень, 2012. — С 7–8.

Надзвичайно продуктивною виявилася межа минулого століття для норвезької літератури, український інтерес до якої був «розбуджений Франком». Як і в українській літературі, так і в літературі скандинавській, у цей період спостерігається збіг за часом конкретних позицій реалізму, виникнення й розвиток нереалістичних течій — символізму, імпресіонізму, неоромантизму.

На цьому витку розвитку норвезька література спромоглася з одного боку зберегти власні самобутні риси, а з іншого — засвоїти кращі досягнення провідних на той час літератур Європи. Таке органічне поєднання національного і зарубіжного літературно-художнього досвіду притаманне й українським письменникам, які творили наприкінці XIX — початку XX ст., і намагалися подолати замкнутість національної літератури в контексті загальноєвропейської культури.

Один із трьох норвезьких нобелівських лауреатів із літератури, а саме Бйорнстерне Бйорнсон насамперед як

захисник «української справи», говорив про розуміння з боку норвежців української проблематики, звертаючи увагу на те, що впродовж своєї історії вони теж зазнали утисків щодо рідної мови, контроверсійних питань тлумачення історії⁴. Однак, здобувши незалежність раніше, ніж українці, а саме 1905 р., готові стати підтримкою та мотиватором до дії, вплинути на піднесення духу свідомої української спільноти. Що свого часу й відбувалося: лауреату Нобелівської премії, який закликав і прямо спонукав європейців до прояву сумління щодо прав українців на вільний розвиток своєї мови та культури, активно писали українські інтелектуали з Відня і Варшави, Парижа та Риму.

Стаття про рідкісну небайдужість і піклування голови Ради Ліги Націй Йогана Людвіга Мовінкеля щодо Украї-

⁴ Гнать І. Троє норвежців, які перейнялися долею українців [Електронний ресурс] / І. Гнать // Слово Просвіти — Режим доступу до ресурсу: <http://slovoprosvity.org/2010/08/05/трое-норвежців-які-перейнялися-долею/>.

ни, яка описувала трагічний 1933 р., завершувалася словами: «Чи дасть цей акт пана Мовінкеля реальні наслідки? Великих надій на це не покладаємо. Але моральний ефект колосальний і безперечний. Ім'я Мовінкеля стане одним із наймиліших українському серцю. Так само глибока симпатія назавжди пов'язуватиме Україну з Норвегією. В біді пізнаємо друзів»⁵. Персоналії таких масштабів, котрі переймалися долею України, однозначно варті вдячності й пошани. До таких варто зарахувати також і Фрітьофа Нансена, котрий був справжнім громадянином світу і, використовуючи свої дипломатичні зв'язки, активно сприяв порятунку голодних в Україні в 1921–1922 рр.

Загалом, ХХ століття ознаменувало собою нову добу в історії України та Норвегії — відродження у всіх сферах буття: політичній, економічній, духовно-культурній, державотворчій. Це ще раз виокремило і показало дивовижні іс-

⁵ Там само.

торичні та культурні паралелі. Тому, особливо на сучасному етапі, для України є цікавим норвезький досвід вагомих здобутків у соціально-економічній, політичній та науково-освітній сферах, розбудові громадянського суспільства, досвід міжнародних відносин. Норвегія конкретними діями й успішно реалізованими проєктами в Україні підкреслює, що готова до широкого співробітництва та поглиблення двосторонньої співпраці.

У представлений збірці буде подано декілька перекладів есе одного із найоригінальніших представників софійності норвезької філософської думки, а саме Петера Весселя Цапффе. Ймовірно, це ім'я для українського пересічного читача зовсім невідоме. Навіть більше — для чималої кількості людей, що професійно вивчають історію філософії, це ім'я також буде незнайомим. Тому, на нашу думку, спершу варто подати коротку біографію та виклад основних ідей, над якими працював цей норвезький філософ.

Віталій Щепанський

ПЕТЕР ВЕССЕЛЬ ЦАПФФЕ: КОРОТКА БІОГРАФІЯ ТА ВИКЛАД ОСНОВНИХ ІДЕЙ

Петер Вессель Цапффе (1899–1990) народився на півночі Норвегії у місті Трьомсо в сім'ї аптекаря. Своє дитинство провів за полярним колом у засніжених горах. Як він писав: «прив'язаний до мотузки біля хмар, що покривають Скандинавські гори». Можливо, саме це доле-носно вплинуло на світогляд філософа, який у житті постійно ніби балансував над прірвою, поєднуючи атмосферу людської боротьби та гірські вершини самотньої людини. Своє навчання він продовжив в університеті Осло на юридичному факультеті, що дало йому змогу оцінити загальні принципи справедливості судової системи Норвегії, в якій відверто розчарувався. Перед цим він встиг захистити докторську дисертацію з юриспруденції. Після того Петер Вес-

сель Цапффе деякий час пропрацював юристом. Однак він полишив юридичну кар'єру заради філософії. У складних умовах 1941 р. захищає докторську дисертацію. Опонентом на захисті виступив його друг Арне Несс, котрий припинив підпільну діяльність у лавах військового опору, щоб бути присутнім на захисті. Петер Вессель Цапффе працював у багатьох жанрах, викладаючи власні думки у формі п'єс, есе, художніх творів і філософських трактатів. Найвідомішим серед цих творів, безперечно, слід вважати масивний трактат «Про трагедію» (норв. «Om det tragiske»), що був виданий 1944 р. Також існує велика кількість публікацій есе, новел, п'єс, інтерв'ю, газетних заміток та гумористичних оповідок, які не були видані окремими книгами, а лише друкувалися в газетах, журналах та академічних збірках.

Ось невелика добірка його найвідоміших праць:

1. «Om det tragiske» («Про Трагічне»), — Осло, 1941 і 1983 pp.;

2. «Den fortapte sønn» («Блудний син»), — Осло, 1951 р.;
3. «Indføring i litterær dramaturgi» («Вступ у драматургію»), — Осло, 1961 р.;
4. «Den logiske sandkasse. Elementær logikk for universitet og selvstudium» («Логічна пісочниця: елементарна логіка для студентів та самостійного вивчення»), — Осло, 1965 р.;
5. «Lyksalig pinsefest. Fire samtaler med Jørgen» («Потрійний день: чотири розмови з Йорґеном»), — Осло, 1972 р.;
6. «Nos doktor Wangel. En alvorlig spøk i fem akter» («З лікарем Ванґелем: в жарті про серйозне. П'єса в п'яти актах»), Іб Хенріксон (псевдонім), — Осло, 1974 р.;
7. «Rikets hemmelighet. En kortfattet Jesus-biografi» («Секрет Царства: коротка біографія Ісуса Христа»), — Осло, 1985 р.

Центральним у творчості та філософській спадщині Петера Весселя Цапффе виступає есе «Останній Месія» (норв.

«Den sidste Messias», 1933 р.). Основна ідея твору полягає в тому, що всі живі організми наділені певним рядом фізіологічних і соціальних потреб, а саме: потреба в їжі, відпочинку, безпеці, тощо. Ці потреби легко задовольнити, однак, у людини існує особлива потреба, якої не мають інші живі організми. Це потреба в задоволенні всеосяжності сенсу життя, яку, згідно із поглядами Петера Веселя Цапффе, ми ніколи не зможемо задовольнити, не обманувши себе, тобто свою власну біологічну природу. Навіть розглядаючи поняття сенсу він бере за основу біологічний аспект: «Щоб будь-який вчинок чи фрагмент життя мав певний сенс, необхідно, щоб він нам давав певні відчуття, які неможливо просто описати. Це можуть бути будь-які позитивні вчинки, мета яких — досягнути справедливості, рівноваги, схвалення, — і тоді ми зможемо досягнути рівноваги»⁶. Це твердження видається дещо невагомим, але воно містить у

⁶ Щепанський В. Норвезька філософія: науковий нарис. — Рівне: видавець О. Зень, 2012. — С. 41.

собі важливу тезу, а саме: сенс співвідноситься із метою, направленою до світу, як певний запит. Він вважав, що ці дії вказують далі на щось значно більше, на життя, яке є чимось цілісним. Воно несе в собі метафізичне та екзистенційне підґрунтя для розуміння сенсу буття всього живого на планеті Земля.

Теорія Петера Весселя Цапффе полягала в тому, що люди народжені з надрозвиненими навичками (розуміння, самоусвідомлення), які не «вписуються» в задум Природи чи Бога⁷. Людська жадоба до виправдання в питаннях життя і смерті не може бути задоволена, тому люди мають потребу, яку Природа чи Бог не може задовольнити, через це відбувається трагедія. Люди проводять увесь свій час, намагаючись не бути людьми. Отже, людське буття постає як парадокс і є неможливим.

В есеї «Останній Месія» Петер Вессель Цапффе описав чотири головні механізми захисту, які людство вигадало

⁷ . Щепанський В. Норвезька філософія: науковий нарис. — Рівне: видавець О. Зень, 2012. — С. 41.

і використовує, щоб уникнути зустрічі віч-на-віч із цим парадоксом:

1. Ізоляція — «повністю випадкове звільнення свідомості від усіх думок і почуттів, які турбують і руйнують людину»;
2. Пристосованість — «внутрішні фіксації основних світоглядних принципів у навколишньому середовищі; будування стін навколо себе, рідкісна сутичка свідомості між парадоксами» (тобто світ один, а ми живемо по-іншому). Механізм пристосованості пропонує індивідам цінність або ідеал, який дозволяє їм у послідовному способі фокусувати свою увагу на уявних цінностях. Автор також наклав принцип пристосованості на суспільство, стверджуючи наступне: «Бог, церква, держава, моральність, доля, закони життя, люди, майбутнє є прикладами первинних колективних принципів укорінення»;
3. Відволікання — коли «хтось обмежує увагу до критичних меж, по-

стійно поневолюючи її враженнями». Відволікання фокусує всю увагу на завданні чи ідеї, запобігаючи поверненню розуму до самого себе;

4. Сублимація — перенесення (переконання) енергії з негативних виходів на позитивні. Індивід дистанціюється від себе і дивиться на існування з естетичної точки зору (наприклад: прозаїки, поети, художники). Сам Петер Вессель Цапффе переконував, що його роботи були продуктом сублимації.

Поділяючи ідеї Артура Шопенгауера про антинаталізм (ця ідея активно вкорінялася у філософію Норвегії), філософ стверджує, що народження дітей у цей світ є неприпустимим злочином. І власним прикладом Петер Вессель Цапффе підтвердив відданість цій ідеї. Він не мав дітей від жодного зі своїх двох шлюбів. Залишаючись постійно у світоглядному нігілізмі без віри у світле майбутнє, він прожив довге життя, постійно перебуваючи в боротьбі стихій природи та нікчемної перед ними людини.

Оригінальність Петера Весселя Цапффе не викликає сумніву. Можливо, якби він опублікував свої філософські твори однією з тогочасних світових мов, а не норвезькою, тоді його твори читало б значно більше людей. Власне, ідеї, що були ним розроблені, перетинаються в часі з ідеями Альбера Камю, котрий набув великої популярності як філософ і письменник. Хоча песимістично налаштовані ідеї Петера Весселя Цапффе були значно похмуріші, ніж ідеї французького екзистенціаліста.

Загалом, критика сучасного позитивізму та намагання спрямувати норвезьку філософію в русло екзистенціальних пошуків майже ні до чого не призвела. Тому більшість сучасних філософів сприймають Петера Весселя Цапффе лише як письменника-драматурга. Ці традиції пов'язані з непрофесійною філософською думкою, представленою головним чином «поетократами» ХІХ ст. Такі письменники, як Генрік Вергелан (1808–1845) і Генрік Ібсен (1828–1906) в історичному плані стали володарями

дум цілих поколінь, як носії ідей свободи націоналістичного та індивідуального духу. Їх твори за своїм філософським духом близькі до екзистенціалізму, зокрема до філософії Сьорена К'єркегора. Нинішні спроби частини філософів Норвегії повернутися до традиційного індивідуалізму, так само, як і відродження ідей данського філософа Людвіга Фейльберга (філософії «тихих радощів»), є реакцією на відсутність змоги пояснити протиріччя сучасного суспільства методами лінгвістичного аналізу.

Також Петер Вессель Цапффе був активним альпіністом і одним із перших зацікавився захистом навколишнього середовища, тому подальші його напруження перейшли в ідеї «глибинної екології». Ця форма захисту природи виникла з наміру не захищати природу, а уникнути людського втручання в природу. У Колсосі він навчився альпінізму і, будучи у себе вдома в місті Трьомсо, підкорив більше двадцяти вершин. Він зробив великий внесок в історію норвезького альпінізму своїми численними

літературними творами та гумористичними малюнками. «Альпінізм для індивідуалістів, непересічних особистостей і аутсайдерів. Він схожий з іншими видами спорту так само, як шампанське схоже з темним баварським пивом. Саме тому альпінізм ніколи не може стати масовим спортом у Норвегії. І хто б міг усерйоз додуматися до того, щоб привести маси людей туди, де не вистачає місця для однієї душі?»⁸.

Петер Вессель Цафффе відомий своїми літературними описами сходжень на гірські вершини. У кількох статтях і розповідях він із тонким гумором оповідає про свої пригоди. Його стаття «Стетінд» уперше вийшла у світ 1937 р. у щорічнику Туристичної асоціації. Він називає гору гігантом, титаном, величністю, пекельним рогом. «Коваadlo, на якому кують боги»⁹. «Найбільш потворна гора, яку я коли-небудь бачив. Таких у світі більше

⁸ Щепанський В. Норвезька філософія: науковий нарис. — Рівне: видавець О. Зень, 2012. — С. 44.

⁹ Там само. — С. 45.

не знайти»¹⁰. Деякі зі статей Петера Весселя Цапффе зібрані у книзі «Суворі радості» (норв. «Varske glæder»), в яку входять і стаття «Гора Стетінд», і до цього ніде не опублікована версія «Чотири походи на Піггтінд» (норв. «Fire Korstog til Piggind»). Це зібрання статей, що відкрили світу гори північної Норвегії, і які нині належать до класичної спадщини. У своїх розповідях Петер Вессель Цапффе об'єднав північно-норвезький гумор з інтелектуальною думкою. Незважаючи на чотири зимові спроби підкорити вершину Піггтінда, першу з яких філософ здійснив на Різдво 1922 р., він так ніколи й не побував на вершині цієї гори. Перше успішне зимове сходження на Піггтінд було здійснено лише 1971 р., однак уже іншими сміливцями.

Петер Вессель Цапффе не зрадив власним поглядам щодо розуміння життя та бачення безглуздості існування людини. Слова, які він попросив зачитати на власному похороні, несли в собі зміст

¹⁰ Там само. — С. 45.

його трагічних, але переповнених чорним гумором ідей і тривалих випадів проти абсурду існування.

Прощальні слова Петера Весселя Цаппфе (зачитані на похороні 1990 р.):

«Шановні, всі, хто прийшов попроситися з втіленням, що було домом для мого духовного життя всі ці роки. Попрощайтеся з незбагненим синтезом, який виник 1899 року й зберігався упродовж 90 років, перш ніж він знову розкладеться на неорганічні рештки. Дякую, що прийшли всі ви, і кожен конкретно, щоб бути з власною точкою зору з тим, що трапилося. Частково ваш прихід був передбачуваний, а частково це лише плід чистої випадковості. Цьому ми, певною мірою, зобов'язані відреагувати з вдячністю.

Ця подія для нас є найвіроломнішим ворогом, якщо наша свідомість може такого уявити. І коли тобі не пощастило в цій фатальній лотереї, а завдало лише шкоду і, перетворившись на про-

валля, завдало тобі суцільного нещастя — не переймайся.

Інколи здається, що дехто постійно перебуває у засідці, щоб вдарити нас у найуразливіший момент. У будь-якому разі ми прийшли з нічого і зійшли нанівець, тому не варто турбуватися. Прощавайте!»¹¹.

Інколи нам не вистачає самоіронії, щоб безболісно пережити всі виклики, які нам підготувало життя. Ймовірно, філософія Петера Весселя Цапффе вчить нас сприймати людське існування значно простіше, водночас кидаючи виклики перед нашою біологічною природою і можливостями людського тіла. На щастя, його погляди не загубилися серед пошуків сучасних філософів, а знайшли своїх послідовників, серед яких, зокрема, американський письменник Томас Ліготті та південноафриканський філософ Девід Бенетар.

Віталій Щепанський

¹¹ Там само. — С. 46–47.

**ПЕТЕР ВЕССЕЛЬ
ЦАПФФЕ**

ОСТАННІЙ МЕСІЯ

I

У давню епоху чоловік прокинувся посеред ночі та озирнувся навколо себе.

Він побачив себе голим перед Усесвіттом і бездомним у власній плоті. Всі речі, зачаєні перед його допитливою думкою, чудом із чудес, жах із жахів, розгорнулися в його розумі.

У той самий момент прокинулася жінка й сказала, що настав час іти та вбивати. І він пішов по свій лук та стріли, що були плодом шлюбу духу та руки, та вийшов на вулицю під зоряне небо. Проте, коли тварини прийшли до свого водопою, де він за звичкою чекав на них, чоловік не відчував більше звіра в своїй крові, але чув у собі гучний псалом братерства й страждання між усім живим.

Того дня чоловік не повернувся зі здобиччю, і коли наступної ночі його

знайшли, він сидів біля водоймища мертвий.

II

Що ж трапилося? Розрив єдності життя, біологічний парадокс, відраза, абсурдність, перебільшення згубності природи. Життя згрішило, вдаряючи саме себе на відстані. Його вид був озброєний надто сильним духом, зробленим не Всемогутнім, але разом із тим загрозливим для його ж добробуту. Його зброя була наче меч без руків'я, водночас із обопільно гострим лезом, яке розсікало усе. Той, хто ним володіє, повинен схопити меча і повернути один кінець супроти себе.

Незважаючи на нове бачення, чоловік, як і раніше, був вкорінений у матерію, а його душа звивалася в ній і корилася її сліпим законам. І, оглянувши матерію як чужинець, він порівняв себе з усіма явищами, дізнався і побачив свої життєві процеси. Він прийшов як непроханий гість до природи, марно про-

стягаючи свої руки, щоб благати примирення зі своїм Творцем. Природа йому не відповіла, вона вчинила диво з людиною, хоча пізніше її не впізнавала. Людина втратила своє право на проживання у Всесвіті, з'ївши плід Дерева Пізнання та будучи вигнаною з Раю. Вона опанувала навколишній світ, але прокляла цю свою владу, куплену ціною гармонії душі, невинності, внутрішнього світу в обіймах життя.

Так вона і залишилася зі своїми видіннями, зраджена Всесвітом, охоплена подивом та страхом. Звірові страх був також відомим, під час грози і небезпеки перед лапою лева. Однак людина почала боятися власного існування. Звісно, життя для звіра існувало заради відчуття сили, то були спека та гра, боротьба та голод, а потім, насамкінець, задля того, щоб схилитись перед законами природи. У звіра страждання обмежене, в людині — створює прогалини для проникнення в неї страху перед світом і відчаєм життя. Навіть коли дитина вирушає рікою життя, гуркіт водоспаду смерті

поширюється високо над долиною все ближче і домінує над radoщами життя. Людина споглядає Землю, а та дихає, як величезна легеня. Кожен раз, коли вона видихає чарівне життя, що роїться з її пор, вона тягнеться назовні до Сонця, але коли вона вдихає, то стогін розриву проходить крізь натовп, і тіла вдаряються об землю, як град під час грози. Людина могла бачити не тільки власний день; кладовища викривлялись до сприйняття реальності її поглядом, стогони потонулого тисячоліття волали проти нього з прогнилих форм, із «землі обернених мрій», земних мрій матерів. Завіса майбутнього привідкрила себе, щоб викрити нічний кошмар нескінченного повторення, безглуздої трати органічного матеріалу. Страждання мільярдів людей відкрили в людині ворота співчуття. Вона потребує справедливості, її глибоко упорядкованих принципів. Вона бачить свою появу в лоні матері, тримає руку в повітрі та має п'ять гілок. Звідки взялося це демонічне число п'ять, і яким чином воно пов'язане з моєю душею?

Людина більше не є очевидною для самої себе, вона торкається свого тіла з цілковитою огидою і відчуває страх перед ним. Це є ти, і поки простягаєшся не далі самого себе. Вона несе в собі їжу. Вчора це був звір, що стрімко бігав повсюдно, тепер наше «Я» всмоктало його в себе і зробило частиною самого себе. Де знаходиться початок і кінець нашого існування? Усі речі пов'язані між собою в причинах і наслідках, і все, що людина прагне зрозуміти, розчиняється перед тим, як вона відслідковує свою думку. Згодом вона бачить механіку всього, навіть у посмішці коханих людей, однак є багато інших посмішок, наприклад, у надірваному на великому пальці ноги черевіку. Врешті-решт, особливості речей — це лише риси самої людини. Ніщо не існує саме собою, світ існує, але лише як примарне відлуння його голосу — людина робить стрибок вгору, гучно викрикуючи, і хоче кинути себе на землю зі своєю нечистою їжею, відчувати мерехтіння божевілля, і хоче віднайти смерть раніше, ніж втратить її можливість.

Але коли вона встає перед неминучістю смерті, усвідомлює своє єство і космічне значення майбутнього кроку. Її творча уява будує нові жахливі перспективи за ширмою смерті, і людина бачить, що навіть там священного не віднайти. І тепер вона може розгледіти контури свого біологічно-космічного єства. Людина є безпомічний в'язень Усесвіту, який знаходиться у полоні безкінечних можливостей.

З цього моменту людина знаходиться в стані невпинної тривоги.

Таке відчуття космічної тривоги має вирішальне значення для кожного людського розуму. Справді, людському родові судилося загинути так скоро, і будь-яке ефективне збереження і продовження життя тут виключене, в той час як вся увага й енергія індивіда спрямовані на те, щоб витримати і продовжити цю катастрофічну напругу.

Трагедія нашого виду, який став непридатним для життя шляхом перерозвиненості однієї здібності, не обмежується лише людиною. Так, вважається,

що деякі олені в палеонтологічні часи стали жертвою занадто важких рогів. Мутації сліпі, вони трапляються поза зв'язком з інтересами навколишнього середовища. У депресивних станах розум може розглядатися, як ретроспектива оленячих рогів, у всіх своїх фантастичних відблисках, що закріплюють його основу на землі, притискаючи людину до власного існування.

III

Чому ж тоді людство не вимерло давним-давно під час великих епідемій божевілля? Чому лише деякі індивіди гинуть через нездатність витримати напругу життя, якщо мислення дає їм більше, ніж вони можуть винести?

Історія культури, як і спостереження за нами самими та іншими, дає таку відповідь: «Більшість людей вчиться зберігати себе, навмисно обмежуючи зміст своєї свідомості». Якби гігантський олень час від часу обламував виступаючі частини своїх рогів, це допомогло б

йому вижити. У лихоманці й постійному болі, у зраді своєї головної ідеї, виключної суті, бо рукою творця він був покликаний бути рононосцем між диких звірів. Виграш у тривалості життя обертається поразкою в значущості та величі; це тривалість без затвердження, рух вперед через власну загибель, саморуйнування в священній волі крові.

Призначення і загибель для гігантського оленя та людини — це трагічний парадокс життя. А саме: останній гігантський олень носив знак свого роду до самісінького кінця. Людина врятувала саму себе. Це означає більш-менш усвідомлене придушення руйнівного надлишку свідомості. Цей процес постійний при пробудженні та активних годинах доби, це вимоги соціальної адаптації та всього, що зазвичай вважається здоровим і нормальним життям.

Психіатрія працює, виходячи з припущення про «здорове» життя як найважливішого для особистого плану буття людини. Депресія, «страх перед життям», відмова від їжі незмінно

сприймається як ознаки патологічного стану — такого, що й у подальшому потребуватиме лікування. Однак, часто такі явища є повідомленнями з глибинного, безпосереднього сенсу життя, гіркими плодами геніальної думки і почуттями, що народжуються з не біологічного джерела. Це не душа хворіє, а її захист слабкий і шкутильгає, або відхиляється, тому що є дещо, відоме з досвіду, те, що постає як зрада найвищого потенціалу нашого «Его». Все те живе, що ми бачимо сьогодні, є рухом від внутрішнього до зовнішнього, заплутаним в репресивних механізмах, соціальних та індивідуальних, що їх можна простежити в формулах повсякденного життя. Хоча вони значно варіюються як форми, правильно буде виділити чотири основні види тривоги, що є природними для людини. Вони впливають з можливих комбінацій: ізоляція, осілість, розсіяність і сублімація.

Під терміном «ізоляція» я маю на увазі повністю усвідомлене звільнення від розуміння всіх тривожних і руйнівних

думок та почуттів (Енгстрем¹²: «Не варто думати, оскільки це лякає»). Довершений і грубий варіант виник серед деяких лікарів, які для самозахисту вбачають лише технічний аспект своєї професії. Останнє може також розпастися до чистого хуліганства, як те, що серед дрібних убивць і студентів-медиків, де будь-яку чутливість до трагічної сторони життя буде ліквідовано за допомогою насильницьких засобів (наприклад, гра у футбол головою мерця тощо).

У повсякденній взаємодії ізоляція стає очевидною в загальному кодї спільного мовчання: у першу чергу серед дітей, тому вони ще не бояться безглуздості життя, вони тільки почали лякатися, але ще зберігають свої ілюзії доти, доки можуть дозволити собі втрачати їх. Зі свого боку діти не турбують дорослих несвоєчасними нагадуваннями про секс, гігієну або смерть. Серед дорослих це правила «такту», цей механізм добре ілюструє, коли людина, котра плаче на

¹² Норвезький психолог Нільс Енгстрем (1887–1954).

вулиці, усувається за допомогою спеціальних служб (*поліції, лікарів тощо*).

Механізмом закріплення ізоляції з раннього дитинства також слугують батьки, дім, вулиця. Вони набувають важливого значення для дитини і надають їй відчуття впевненості. Ця область досвіду перша і, можливо, найкращий захист від Усесвіту, який ми приходимо пізнати у своєму житті, факт, який, безсумнівно, пояснює настільки обговорювану «інфантильну прихильність»; питання про сексуальну зіпсованість тут стає неважливе. Коли дитина пізніше з'ясовує, що ці фіксовані точки такі ж «довільні» та «ефемерні», як і будь-які інші, її охоплює криза збентеження та тривоги, і вона негайно озиряється навколо в пошуках іншого *анкерування* (*ankring*)¹³. Якщо заміщення будь-яким

¹³ Ankring, Forankringen, (норв. букв. — оякоритися). Анкерування — термін, що у Петера Весселя Цапффе позначає те, як люди знаходять комфорт, який триває все життя в їхньому оточенні (сім'я, сусіди, суспільство), в якому вони перебувають. Фіксуючись у цих спільних середовищах, люди здатні відчувати захист, так само як і захищеність від безглу-

чином не допомогло, криза доходить до фатального стану, який я називаю судовою анкерування. Людина звертається до мертвих цінностей, намагаючись по можливості приховати від себе та інших той факт, що вони не працюють, і стає духовно неспроможною. В результаті настає стійка невпевненість, «почуття неповноцінності», гіперкомпенсація, занепокоєння. Оскільки цей стан підпадає під певні категорії, він призводить суб'єкта до психологічного лікування, мета якого в завершенні переходу до нових анкерувань.

Анкерування можна охарактеризувати як фіксацію пунктів усередині свідомості, або будівництво стін навколо хаосу свідомості. Однак зазвичай несвідоме також може бути повністю свідомим, суспільно приймати цілі. Корисні анкерування зустрічаються добре, людина, яка жертвує собою повністю, стає ідеалізованою. Хтось створив бастіон проти розпаду основи життя, а інші за про-

здості великого холодного Всесвіту, в якому вони живуть.

позицією отримують вигоду від могутності цих укріплень. У жорсткій формі, як навмисна дія, вона приживається серед коханців («Потрібно створити сім'ю вчасно, й обмеження виникнуть самі»). Таким чином обґрунтовують необхідність життя у житті, піддаючи себе очевидному злу від власних поглядів, але заспокоєння нервів, як контейнер з високими стінами для чутливості до життя, яке росло все більш і більш нестиглим, сирым. Так людина встановлює необхідність у своєму житті, піддаючи себе очевидному злу, але досягаючи заспокоєння нервів за високими стінами від чутливості до життя, грубість якого зростає. Ібсен показує яскраві приклади Ялмара Екдала і кандидата Молвіка (п'єса «Дика качка»), що немає ніякої різниці між ними і стовпами суспільства, окрім практично-економічної непродуктивності перших.

Будь-яка велика культура є системою анкерувань, побудованих на спільному ґрунті, основних культурних ідеях. Пересічна людина виконує роботу з колек-

тивною основою, особистість буде для себе своє характерне закінчене будівництво, більш-менш засноване на успадкованих головних колективних основах (Бог, церква, держава, мораль, доля, закони життя, етноси, майбутнє).

Чим ближче до перерахованих основних елементів є конкретний елемент перенесення, тим він небезпечніший на дотик. Тут прямий захист зазвичай встановлюється за допомогою кримінального кодексу і погроз судового переслідування (інквізиція, цензура, консервативний підхід до життя).

Надійність кожного сегмента залежить від того, наскільки добре видно його фіктивну природу або від визнання його необхідності. Тому релігійне виховання в школах підтримують навіть атеїсти, які не знають іншого шляху соціалізації дітей.

Коли люди усвідомлюють фіктивність або непотрібність деяких сегментів, вони прагнуть замінити їх іншими («час життя істини обмежений»), звідси виникає все духовне і культурне роз-

маїття, яке, поряд з економікою, формує динамічний зміст світової історії.

Жага матеріальних благ (влади) не те саме, що безпосередня насолода багатством, адже нікому не всидіти на двох стільцях і не з'їсти більше того, що можна проковтнути. Швидше цінність життєвого успіху в багатьох можливостях залежить від анкерування і відволікання.

Як у випадку з колективними, так і у випадку з індивідуальними анкеруваннями, коли сегмент руйнується, настає криза в найближчих сегментах основ життя людини. У внутрішніх колах, захищених зовнішніми межами, такі кризи проходять щодня і досить безболісно (наприклад, розчарування у чомусь). Буває навіть гра з анкеруваннями, через сарказм, жаргон, алкоголь. Однак у такому спектаклі можна випадково зірвати покрив між забавою і жахом.

Базове підґрунтя буття людини рідко видозмінюється без соціальних потрясінь і ризиків повного розпаду через реформацію або революцію. У такі часи індивіди задовольняються лише осо-

бистими методами анкерування, і тоді число самогубств збільшується. Відбуваються масові депресії, ексцеси та суїциди.

Інший недолік системи полягає в тому, що різні небезпеки часто вимагають різних підстав. Загальна логічна суперструктура призводить до зіткнень між несумісними способами відчувати та мислити. Тоді в розривах виникає відчай. У таких випадках особистість може стати одержимою деструктивною радістю, вона підриває штучний апарат свого життя і починає звільнятися від нього з захопленим жахом. Жах, пов'язаний із втратою цінностей у гармонії та ідентифікації себе з найглибшою таємницею нашої природи, біологічною неспроможністю, вічною схильністю до загибелі.

Ми любимо анкерування за те, що вони рятують нас, але ми також ненавидимо їх за обмеження нашого відчуття свободи. Коли ми відчуваємо силу, ми насолоджуємося тим, що можемо одразу поховати застарілі цінності. Матері-

альні об'єкти мають символічне значення. Це і є радикальний підхід до життя. Коли людина усунула видимі анкерування зі свого життя, зберігши положення тільки несвідомих, вона називає себе звільненою особистістю.

Популярним методом захисту є відволікання. Хтось обмежує критичні межі постійною гонитвою за враженнями. Це є типовим для дитинства. Без відволікання дитина також нестерпна для себе самої. «Мамо, що мені робити?». Маленька англійська дівчинка відвідує норвезьких тіток, входячи в кімнату, і каже: «Що відбувається?». Медсестри досягли віртуозності у відповідях на такі запитання: «О, дивись, собачка! Дивись, вони малюють замок!». Це явище дуже знайоме, щоб вимагати зайвої ілюстрації. Відволікання є тактикою життя «вищого світу». Його можна порівняти з літальним апаратом — він зроблений із важкого матеріалу, але реалізує принцип, який утримує його в повітрі. Він повинен завжди перебувати в русі, оскільки лише повітря зберігає його по-

літ. Пілот може розслабитися, але настає криза, як тільки з двигуном що-небудь трапляється.

Ця тактика часто повністю усвідомлена. Відчай чекає поруч і може прорватися раптовими тривогами та болем. Коли всі відволікаючі варіанти витрачені, приходить «сплін», від легкої байдужості до фатальної депресії. Жінки, часто менш усвідомлені та відчують більшу безпеку, ніж чоловіки, тому надають більшу перевагу відволіканню.

Найбільше зло ув'язнення полягає в недоступності більшості варіантів відволікання. І, оскільки умови для позбавлення іншими засобами бідні, ув'язнений буде перебувати на грані відчаю. Дії, які він робить, щоб відволіктися від останнього етапу, запропоновані самим принципом життя. У такі моменти він переживає досвід єднання душі зі Всесвітом, і не зберігає інших мотивів, окрім стану категоричної недовговічності.

Яскравий приклад життєвої паніки, ймовірно, рідкісний, оскільки механізми захисту удосконалюються до автома-

тизму та цілковитої сталості. Але навіть земельні поля несуть відбиток смерті, життя тут нестійке та потребує великих зусиль людської праці.

Смерть завжди з'являється як вихід, хтось ігнорує можливості майбутнього життя, й, оскільки смерть переживається в залежності від почуттів і точки зору, вона може бути прийнятним рішенням. Якщо хтось на смертному одрі може виголосити вірш, продемонструвати останній жест, або прийняти «смерть стоячи» як остаточне анкерування або останнє відволікання, наприклад, такою була смерть Осе з п'єси «Пер Гюнт», тоді така доля не найгірший варіант.

Коли людина забирає своє життя в депресії — це природна смерть від духовних причин. Сучасне варварство «порятунку» самогубців засноване на нерозумінні природи людського існування.

Тільки обмежена частина людства може жити зі «змiнами» в роботі, громадському житті або розвагах. Культурна людина вимагає зв'язку, прогресу в перервах. Ніщо не веде до задоволен-

ня, вона завжди продовжує накопичувати знання, робити кар'єру. Це явище відоме як «прагнення» або «трансцендентальна тенденція». Щоразу, коли мета досягнута, прагнення зсувається. Його об'єкт не мета, а рух по дотичній, до абсолютної висоти, що являє собою життя. Підвищення від рядового до капрала — більш значуща подія в житті, ніж від полковника до генерала. Всі підстави «прогресивного оптимізму» знищуються психологічним законом.

Людське прагнення не просто позначене «прагненням до», але фактично є «втечею від». І, якщо використовувати слово в релігійному сенсі, останній опис підходить краще. Бо тут стає ясно, що людина втікає із земної юдолі сліз, свого недовговічного стану. Якщо усвідомлення цього положення є глибинним шаром душі, то стає зрозуміло, чому релігійне прагнення переживається як фундаментальне. На противагу тому, надія на божественний порятунок, який таїть у собі обіцянку, виглядає в досить меланхолійному світлі.

Четвертий засіб проти паніки — сублімація, діє як трансформація, а не придушення. Художні дари можуть перетворити сам біль життя в цінний досвід. Позитивні імпульси перетворюють зло в образотворчі, драматичні, героїчні, ліричні чи навіть космічні шедеври.

Доки жало страждання притуплене іншими засобами або контролем свідомості, воно, проте, недоступне. Наприклад, альпініст не задовольняється видом безодні, поки бореться із задухою та запамороченням, а тільки після їх подолання. Щоб написати трагедію, хтось повинен до певної міри звільнитися, зрадити почуття трагедії та побачити її із зовнішньої, наприклад, естетичної точки зору. Тут, між іншим, можливість для диких танців крізь вищу іронію, в найбільш неприємному порочному колі. Тут можна досягти його крізь численні місця, насолоджуючись потенціалом різних рівнів усвідомлення для їх взаємного знищення.

Даний есей — типова спроба сублімації. Автор не страждає, він заповнює сторінки та збирається їх публікувати.

«Мучеництво» самотніх дам також є типом сублимації — вони досягають значущості у своєму існуванні.

Проте, сублимація є найбільш рідкісним із-поміж захисних методів від життя.

IV

Чи можливо «примітивній природі» відмовлятися від цих судом і жити в гармонії з собою у спокійному блаженстві праці й любові? У тому, що стосується людини в цілому, думаю, відповіддю буде «ні». Найбільші претензії до, так званих людей природи, в тому, що вони ближче до біологічного ідеалу, ніж люди, котрі окультурилися. І навіть коли ми здатні врятувати більшість від кожного шторму, нам допомагають ті сторони нашої природи, які недостатньо розвинені. Це позитивна підстава, а сам захист не створює життя, тільки перешкоджає його обриванню. Тому людині потрібно знайти сили для подолання перешкод, у природному розкритті енергії тіла та біологічно корисних частинах душі. З ура-

хуванням таких труднощів: обмеження чутливості, тілесна слабкість і необхідність працювати для життя та любові.

І тільки в цій землі блаженства можна зробити цивілізацію, технологію і стандартизацію, які зменшать такий згубний вплив. Оскільки зростаюча частка пізнавальних здібностей людини виводить нас із гри проти доквілля. Це лише зростаючий духовний безлад. Значення технічного розвитку для цілісного розуміння життя потрібно оцінювати за вкладом у здатність прагнення людини до духовних практик. Хоча межі всі розмиті, можливо, перші ріжучі інструменти можуть розглядатися в якості позитивного винаходу.

Інші технічні винаходи збагачують тільки життя самого винахідника. Вони являють собою грубу і безжальну крадіжку із загальнолюдського резерву досвіду і заслуговують суворого покарання, якщо будуть оприлюднені в обхід цензури. Одним із таких злочинів серед безлічі інших є використання літальних апаратів для вивчення недосліджених

земель. За один такий акт вандалізму знищуються можливості для досвіду інших людей, котрі могли би бути корисні багатьом, кожен міг отримати свою недосліджену частку Землі.

Нинішня фаза хронічної лихоманки життя особливо заплямована цим. Відсутність природної, духовної активності видно, наприклад, у зростаючій увазі до відволікання (розваг, спорту, радіо, кіно). Умови для анкерувань не настільки сприятливі. Всі успадковані колективні системи анкерувань пошкоджені критикою, огидою, сплутаністю і тріщать по швам. Комунізм і психоаналіз, хоча їх і не порівняти, оскільки комунізм має духовний вимір¹⁴, але обидва намагаються оживити відчуття втечі. Вони застосовують насильство та лукавство, щоб зробити людей біологічно придатними для усвідомлення. Ідея, в будь-якому випадку, досить логічна. Але теж не може бути кінцевим рішенням. Хоча усвідомлена дегенерація до

¹⁴ Комуністичні партії в Норвегії першої половини ХХ ст. не виступали проти релігії.

більш життєздатного може зберегти вид на якийсь час, вона, по суті, не допоможе знайти спокою в світі.

V

Якщо ми продовжимо ці міркування до сумного кінця, то висновок буде безсумнівним. Поки людство нерозважливо перебуває у фатальній ілюзії біологічного тріумфу — нічого суттєвого не зміниться. Поки чисельність людських істот зберігається, і духовна атмосфера згущується — техніки захисту повинні постійно набувати жорстокішого характеру.

І люди будуть наполягати на мріях про порятунок і появі нового Месії. І коли багато таких рятівників будуть прибиті до дерев і побиті камінням на міських площах — останній Месія прийде.

Тоді з'явиться людина, яка першою з усіх, оголить душу серед живих в ідеї загибелі. Людина, яка усвідомила сенс біологічного життя і чий біль є болем Землі. Жахливі крики всіх народів тисячі разів

закличуть його смерть, коли його голос почують всюди, і дивне послання прозвучить уперше та востаннє:

«Життя світів — ревуча річка, але Земля є болотом у глушині.

Знак долі написаний на ваших чолах — як довго ви будете йти на вірну смерть?

Тут одна перемога й один вінець, один порятунок і одне рішення.

Пізнайте себе та будьте безплідні, залиште після себе землю в мовчанні».

І коли він заговорить — вони схоплять його, введені у світ виробниками сосок і акушерками, і знищать його.

Він — останній Месія. Як син від батька, що походить від мисливця біля водопою.

ГОРА СТЕТІНД

Виникає просте питання: «Чи правильно чинять справжні друзі природи, коли діляться своїми відкриттями з іншими»? Адже вони наражають на небезпеку одинокі та тихі ідилічні місця. Оскільки, повертаючись туди наступного разу, кожен із нас ризикує виявити, що вони вже зайняті негідними людьми, котрі прибули сюди зручним транспортом, які були спонукані їхніми власними наївно-філантропічними поглядами. Туристи залишають за собою сміття, а в повітрі магічна музика бореться зі звуками, що створюють ці «любителі» природи. Хай живуть людські невинні задоволення, наші з Вами задоволення, і геть кордони, що відокремлюють одних людей від інших! Саме в таких заповідних і диких місцях необхідно збудувати стіну тиші навколо цінностей, що гинуть, коли їх беруть силою, і показують свої

найпотаємніші чудеса лише в час тихого споглядання. Але немає нічого небезпечнішого, ніж гієни, які зважають свою вигоду із заколисуючими ліричними голосами, розважливими, холодними та жадібними очима. Будь-яка жива істота, потрапляючи в їхні лапи, буде розіп'ятою на яскравих плакатах, що демонструють знівчених тварин на сторінках їхніх помпезних брошур. Вони виривають життя зі своїх тихих жертв і продають їхні трупи частинами. О небеса, врятуйте нас від шаленства таких проєктів!

Однак гора Стетінд, що у Тісфіорді, в географічному сенсі далеко не нова знахідка. Ця місцина знайшла своє місце в мовах народів, у піснях та зображеннях, облетіла всю Землю. Тихі мандрівники здалеку приходили поміркувати біля підніжжя Стетінду, тієї вежі, що злітає вгору.

Я був одним із тих, хто відчув поклик гори. Норвежці перетнули поріг святого та показали парафіянам шлях із двору до вівтаря храму, де відбувається обряд ініціації. Я загорівся мрією розпалити по-

дорожнє багаття біля підніжжя Стетінду багато років тому, коли прочитав захопливу розповідь Фердинанда Скельдєрупа. На моєму тернистому шляху виникало безліч перешкод, але в кінцевому результаті моя мрія стала реальністю.

Як кажуть поети: «Мрії вмирають, коли збуваються». Але моя мрія про гору Стетінд, зіткнувшись із дійсністю, не загинула. Їй не загрожувала небезпека бути приниженою, зрубаною на корені або поваленою та ув'язненою в якій-небудь жалюгідній клітці. Цього разу моїй мрії судилося матеріалізуватися в реальності. Їй було призначено, у всій своїй величі, прийняти земне обличчя всеєдині казкового замку із сіро-срібного граніту заввишки в одну тисячу чотириста метрів.

О п'ятій годині одного сліпучо-білого липневого ранку, ми завантажили нашу цікавість у темних водах фіорду. Коли ми оминули останній мис, наші очі більше не могли знайти порятунку. В човні запанувала нищівна тиша. Наші погляди, а їх скеровувала невідома сили, були

звернені в одному напрямку і завмерли там, трималися, доки не стало боляче дивитися.

Гігант! Величність! Пекельний ріг! Ми не могли дібрати потрібних слів, щоб точно описати шок нашої першої зустрічі. Від кам'яного шляху, в залитих сонцем хмарах, до шляху глибоко внизу простягалася гладка прямовисна скеля заввишки в три тисячі метрів, перериваючись лише там, де лінії фіорду зливалися у величну природню гармонію.

Ми майже без слів розвантажили наш багаж із дна човна на білий, засушений сонцем, гострий від черепашок берег, у той час як крижана вода біла нас по богах. Ми поспішали, бо вода загороджувала нам шлях знизу та згори. Дихання фіордів буває дуже лютим, а небо швидко змінює свій настрій, особливо з радістю там на горі. Досвідчені руки розбивали табір, наш тижневий притулок на чужому березі, тоді як перші краплі дощу вже барабанили по останній скриньці на шляху до сараю човнів, який належав нашому другові Оле Андерсену.

Я прокидаюсь в своєму спальному мішку та розумію, що цей день настав. Мені тепло та зручно, світ навколо підвладний мені. Це відчуття дарує спокій і безпеку. Лежу й відчуваю, що ненавиджу цю прокляту гору, тому що вона заволоділа моєю свідомістю. Якась дурна несправедливість на вершині, пов'язана зі шматком граніту вагою в п'ять мільярдів тонн. Що тобі потрібно від мене? Навіщо я після незліченних миль шляху з безтурботних місць приїхав сюди? Для того, щоб вичерпати всі сили на твоїх безкрайніх схилах і висіти на них, як засуджений в очікуванні кінця? Ти занадто таємнича і жахлива! Ти — Сфінкс, що підноситься над туманом! Я ненавиджу тебе, бо ти розтрощила мене й потрясла мене до глибини душі! І я не знайду спокою до того моменту, доки ти не опинишся під моїм залізним підбором. Хто ти? Жінка, що розпалює вогонь Ероса в наших грудях? Ні, ти — Вічний Чоловік, колосальна скульптура найбільшої чоловічої сили!

Краще про це більше не думати. Дощ закінчився і я вже чую, як закипає вода

біля намету Декко. Ми виступаємо! Прийшла пора думкам із затишного спального мішка поступитися дорозі діянь днини.

Ми розділилися на дві групи. Я йду з Декко та з Симоном через хребет з південного сходу. Це єдиний відомий наразі маршрут. Арне Несс і Ельза Херцберг будуть шукати нові маршрути з південного боку. Наша команда має вигляд досить звичайної компанії. Ці два худорляві орли, навантажені мотузками, шлямбурами, карабінами, молотками, взуттям та їстівними припасами, виглядають досить незвично. Під усім цим ховається одяг з невідомих тканин і невідомого крою. Цього достатньо, щоб зруйнувати сприйняття будь-якого необізнаного спостерігача, що перед ним професіонали. Тим не менш, у них особлива місія. Цей факт стає очевидним вже після одного косоного погляду: високі, гладкі як броня схили гори, через які вони прокладатимуть свій шлях за допомогою дивних залозок.

Зсуви та схили голої скелі відділяють нас тепер від наших друзів трансцендентною межею. Ми — лише глиняні

грудки, вимушені прихильники альпійської іманентності. Ми обираємо такий шлях, де можна знайти опору для рук і ніг у прямому значенні цих слів. І ось, на Висоті Халла, ми чуємо віддалені, ледь помітні удари молотків на протилежному схилі гори. Особливо тихий дзвін стогне у просторі. І тільки за допомогою підзорної труби «Zeiss» ми виявляємо дві яскраві цятки на краю прямовисної скелі, що звисають із гаків, як мученики між скелями. До жаху професійні люди! І що говорити про автократію чоловічої статі? Кучеряві, світловолосі узурпатори проженуть нас із нашого останнього притулку на схилі гори.

Ми кричимо, але вітер, граючи, підхоплює цей безсилий людський звук, кидаючи його туди-сюди і скидаючи кудись у глибоку ущелину, де він стає лише зітханням, яке згодом гасне.

Назад до справи! Ми збираємося на західному виступі Висоти Халла та спостерігаємо за вершиною. Або Бог, або Земний дух, або сам диявол натягнув мотузку довжиною у двісті метрів від того

місця, де ми стоїмо, до східної сторони верхівки, де щойно відшліфовані кручі було складено навпіл і повішено сушитися. А ось і ми, три крихітні комашки, що сидять верхи на розгойданій мотузці, повільно просуваємося на іншу сторону, тримаючись за її край.

По конях! Геть мотузку, несіть колоди! Встав на диби жеребець смерті із захлою гривою, який переносить нас через прірву. Ми встромляємо йому в боки загострені шпори й прискорюємося, у той час як потоки повітря змикаються за нами.

Нарешті перебравшись на іншу сторону, ми поплескуємо його на знак подяки і продовжуємо рухатися пішки. Хребет тут просторий і широкий. Ми сідаємо перепочити на купі гравію, довго їмо, п'ємо сік, лягаємо на спину, підперши коліна, і куримо трубки в той час, коли наші очі блукають по небу. До вершини залишається ще кілька сотень метрів, але для чого поспішати? Тут добре, день все ще молодий, а ніч у наших руках. Ми абсолютно спокійні та безтур-

ботні як зовні, так і глибоко всередині. Проте, що ховається в глибинах наших душ? Кажуть, що там, нагорі, є скеля, яку не можна обійти, плита, яку можна перетнути, лише висячи на руках. Це випробування не сходить з вуст тих, хто її подолав. Нічого, усьому свій час, адже ми нікуди не поспішаємо.

Сильний порив вітру повертає нас із дрімоти. Симон ловить черевик, який ледь не впав у прірву. Вітер посилюється. Він, як на гребінці, грає по тонкому хребті, а на північній стороні гучно гудуть жахливі органні труби. Ми тремимо від холоду, одягаємо гумові чоботи і швидко готуємо мотузки. Для Декку доручається почесне завдання: вести нас у вирішальні десять метрів, що простягаються між нерішучістю та тріумфом.

Вже незабаром ми стоїмо на вузькому виступі, який, з одного боку, є безпечним, а з іншого — обривається в порожнечу. Ось цей момент! «*Credo, quia absurdum*»¹⁵. *Присівши на самісінько-*

¹⁵ Лат. *Credo, quia absurdum* — Вірю, тому що абсурдно (Тертуліан).

му краю виступу, перший із нашої групи витягується над прірвою, щоб ухопитися за плиту. Потім він продовжує пересуватися на руках, у той час як його тіло та ноги знаходяться в підвішеному стані, як мертвий багаж. Він зникає за рогом, і ось настає моя черга повзти на краю прірви, долаючи страх. Мені, мабуть, все це здається! Невже цей крок — частина людського земного шляху? Хіба може бути горою ця затверділа порода, ця жовто-сіра кам'яна лавина, що з примарною швидкістю впаде з хребта на ліс із висоти тисячі метрів? Мені не залишається нічого іншого, окрім як прийняти це на віру, дати сигнал тому, хто йде попереду, і скоріше вибратися звідси. Цей пейзаж не від світу цього, але все ж під стиснутими руками я відчуваю мій шлях, створений за примхою космічних сил. За ці незліченні секунди я відчуваю, як широкий потік моєї долі закінчується в порожнечі цього пасажу довжиною у шість або вісім злощасних хваток.

Ми сидимо під туром і наші погляди блукають у різні сторони: від примар-

них світів Лофотена на заході, до холодного саява льодовиків на сході. Із прірви підіймається смердючий запах, небо виливає повітряні потоки, а шторм і туман журяться про скелі та ущелини. Все видиме та чутне зливається в сагу про вічну перевагу мінералів. Життя вирує біля підніжжя гори так само, як туман, що народжується, змінюється і зникає в небі. Гора Стетінд із висоти спостерігала не лише за епохою людини, а й за формуванням Землі. Вона стоїть стовпом на шляху часу, розколюючи льодовики, як плуг. Але льодовика більше немає, повернулося тепло та бронтозаври заревли під пальмами.

І ось тепло розморило гору Стетінд, вона накинула на себе покривало з пари і задрімала на деякий час. Тепер старий Андерс Нільсен розгулює тут, у зарослих чагарниках брусниці. Але все ж восени, коли Великий Незнайомець з'являється тут, щоб зібрати свій урожай, його погляд блукає над похмурими схилами гори й раптом, таке інколи буває, який-небудь камінь захитається і скотиться зі схилу.

Погода жахлива. Ми прориваємося через фіорд у старому човні Симона. Шквали переслідують нас під навислими хмарами, а солоні хвилі б'ють нам у потилицю. Але раптом небеса розриваються і Великий Незнайомець знову постає перед нами. Титан, увінчаний блискавками, металево-водянистий, осяйний, як гладенький метал. Грім гуркоче над ним, але гора Стетінд залишається непохитною. Ніщо не в силах потривожити цю гору, що сидить на своєму троні та з олімпійською байдужістю спостерігає за метушливим плином життя. Він — наковальня, на якій кують боги.

ТВАРИННА БАЙКА¹⁶

Колись давним-давно відправився один корабель. На ньому перебувало дуже багато котів різних порід. У погожу днину вони вирушили на Гавайські острови. Там повинна була відбутися грандіозна виставка, присвячена котам. Однак дорогою на острови корабель зазнав трагедії і почав тонути. Коти чіплялися за матраци та інші дивні речі, але їх повільно відносило течією до берега безлюдного острова. Той, хто зміг вціліти, виявив, що на ньому не було звичних для них видів життя, крім якихось бадьорих та непереборно-забавних, але неїстівних жуків. Тому всі коти від самісінького початку свого порятунку були засуджені на повільну та голодну смерть.

¹⁶ Петер Вессель Цапффе. Витяг із книги «Про Трагічне». — Осло, 1941 р.

Однак пізніше виявилось, що м'яка глина вздовж берега сповнена смачних і їстівних молюсків, які легко відкривались кігтем. Після цього відкриття серед уцілілих котів виникла жахлива дилема. Єдиним пристойним для їхньої природи шляхом було стрибати, як тигри, за жуками, або віддатися до альтернативного буття через брудну активність, — пожирати молюсків. Тоді жоден кіт із роду Феліде не опустився до такого. Саме в період першого поділу спільноти, одне із поселень котів створило статую Вселенського Кота, котрий стрибнув прямо з Божої свідомості. За їхніми легендами це трапилося, коли кожне кошеня навчилося стрибати з маминих колін.

Друге ж поселення, яке виникло на березі океану, заявило, що такі вчинки викликають у них цілковиту відразу. Звісно, це було задовго до того, як перші коти занурили свої лапи в землю, де роїлися молюски, а за ними те саме зробили й інші. Вони виявили таку байдужість до стандартів роду котячих, що лежали на приємному, прогрітому сонцем

бруді, тільки щось поживуючи і виховуючи своє потомство, яке пожирало молюсків щойно переставало харчуватись молоком матері. У сприятливі моменти вони піднімали свої забруднені морди, аби скося поглянути на снобів, що жили у віддаленій частині острова. Саме вони стали презирливими та глумливими, повними розпаленої ненависті до своїх активних родичів, що ганялися за жуками. Оскільки вони постійно нагадували їм про зраду дорогоцінної спадщини їхньої природи хижака.

Оптимізм став надзвичайно цінним шляхом притуплення усвідомлення вини та можливої неповноцінності. Тоді пожирачі молюсків почали себе захищати. Країна активних котів була названа нервовою та неврівноваженою — хитрі слова, але це стимулювало колонію не полишати свій бруд. Зрештою, кіт-аналітик був відправлений із берегів пляжу вглиб острова. Він знайшов протидію своїй лінії та поставив діагноз для снобів, а саме страху перед водою. Плебеї тріумфували, але інші також були переконані

поясненням і визнали його, добре знаючи, якою була насправді лінія дна.

На протигагу своїм брудним сусідам, спритні коти стали песимістами. Не беручись за ношу, якій інші надавали зміст: збиток і голодування, задуха та холод, вони намагалися знайти самих себе. Закинуті у світ бідних умов, священна формула буття викарбувалася в їхніх серцях. Усвідомлюючи цей факт, який вони по краплі відновлювали у самих собі, майбутнє ставало темнішим день за днем.

Тоді виникли пророки серед них, щоб вчити мистецтву надії. Вони говорили: «Колись, давним-давно, усі ми прийшли з землі, де об'єкти нашого благородного переслідування могли бути з'їденими та перетравленими. Все ж більшість із нас були ледачими, нехтували тренуванням спритності та сили, і тому корабель не підійшов до нашого берега. Тепер смерть віддано чекає на нас, але після неї прийде новий корабель за тими, хто не ослаб. І тоді всі, хто жив у гріху, будуть знищені, і жоден корабель не прийде за ними».

Однак голод розривав їхні нутрощі, вони плакали з багатьох причин і промовляли: «Дві душі живуть у наших грудях!». Все ж дехто став зрадником і пішов у розпусту. Наситився молюсками на березі, доки інші наворачталися словами пророка та йшли вздовж берега. Чистили свої шкіри й готувалися до великої переправи. Найбільш горді з них сформували братство, публічно виголошуючи обов'язок кожного чесного kota померти перед тим, як продати душу за миску молюсків. Коли лідер їхнього братства відчув, що втрачає свої сили, він ліг на колоду, щоб померти трагічно-героїчною смертю. Багато хто поважав його як святого, і коти йшли за ним, бо не могли посвятити себе корисній покірності. Деякі коти залишалися вірними найвищим ідеалам радості та блаженства, вбачали відраду в словах пророка й боролись із відчаєм у своїх серцях.

Все ж більшість із тих, що перебували в обох таборах, стали рабами вічних сумнівів, розділяючи свій час між непростим бажанням насититися і стійкістю від не-

наситних бажань. Все ж їм усім судилося злитися з моллюсками. Корабель так і не причалив до їхнього берега.

ЗАВДАННЯ ТЕАТРУ¹⁷

Ми мусимо припускати, що людина — єдиний біологічний вид на Землі, який схиляється до самоаналізу та має здатність відображати особливі обставини, тобто оцінювати їх щодо інших істот. Через якість нашого духовного таланту ми можемо не тільки пристосуватися до певного навколишнього середовища, але й за допомогою технічних засобів утілювати зміни в цьому середовищі. Це означає смерть усіх інших створінь на Землі. Якби ми були споряджені лише голою здатністю відображати, ми скоро побачили б повтори природи і знали їх, як усталені жахи. Тверезе порівняння переваг та недоліків існування швидко звелось б до добровільної життєвої задачі. Слугуючи перепону для цієї небезпеки в нестримному

¹⁷ Оpubліковано в журналі «Виміри» 1932 р.

бажанні, що не має жодного особливо-го об'єкту і є незалежним від виконання, опір є сталим станом мінливої величини. Зубний біль слугує цьому метафорою. Уява — це робота в тандемі з нашими бажаннями. Вона постійно виводить нові одиничні цілі, відхиляючись від безнадійності необхідних висновків, що наше нестримне бажання безпідставне в реальності, як і всі спекуляції з паперовими грошима без підкріплення золотим запасом країни.

Наша форма існування не сприяє щастю. Простішим організмам у цьому більше поталанило. Людська істота, як органічний експеримент, так високо піднята, що якби під час свого гойдання вона піднялася трохи вище, відбувся б її внутрішній вибух. Здатність до пізнання стримує нас більше, ніж ми здатні витримати. Ми страждаємо від внутрішньої напруги, хвилеподібної битви, що рухається, подібно маятнику, між тим, що осушує бажання жити і тим, що розбудовує його. Це біль процесу людського життя. У конкретні моменти ми можемо

миттєво відчути, що означає бути народженим людиною, бути раціональною та сенсорною істотою, пристосованою під організм, що підпорядковується чужим законам. Коли без допомоги посередника відкриваються такі факти та можливості, які роблять нас відповідальними, коли ми постаємо самотні й голі перед космосом — тоді ми можемо назвати це *Weltschmerz*¹⁸. Це найчистіша форма страждання, найглибша та найсильніша емоція, яку людська істота може відчувати. Вона не поширюється на всіх. Зазвичай згадується з невизначеною іронією, щоб приховати жах. Лише одній людині можна думати, коли всі навколо жартують із неї. Можливо, лише ті повністю відчули це, що були відтворені через не-

¹⁸ **Weltschmerz** (нім. *Weltschmerz*, вельтшмерц (*Welt* — світ, *Schmerz* — біль); пол. *ból świata*; рос. *мировая скорбь*; англ. *world-weariness* або *world-pain*) — термін, що був введений письменником Жаном Полем (*Johann Paul Friedrich Richter*) й означає почуття людини, яка усвідомила, що реальний фізичний світ ніколи не зможе задовольнити потреби її розуму та відповідати її уяві, глибока печаль через недоліки світу.

придатність до життя. Древні навмисне шукали цього, щоб побачити Бога.

Тоді боротьба за існування ґрунтується тільки на зовнішній повазі до боротьби за хліб насущний. Справжня битва лютує навколо привида життя в межах нас самих, де ми самі є і воїнами, і предметом боротьби, і самою боротьбою.

Від великого збентеження та паніки життя виник театр, як і культурне життя в цілому. Є щось моторошне в типі буття, що мовчки дивиться на власний спосіб існування та свої особливості. Але така ідея зрозуміла. У театрі предмет суперечки перенесений зі свідомості на сцену. Ми стаємо звичайними спостерігачами, з яких тимчасово знімають тягар існування. Ми бачимо, як наше власне таємне страждання носить серед інших і приводить до рішень, які втішають і заспокоюють нас, навіть якщо вони будуть прямими чи непрямыми, елементарними чи стрункими високими ідеями, вже відомими чи новими. Ми шукаємо павутину значень і контексту, який може ізолювати та захистити нас від ду-

мок. Театр є чимось, чим маса є для інших. Катарсис, як казали греки, маючи на увазі моральне (духовне) очищення. Але таке поняття може бути розширене для позначення гігієни всього існуючого. У найгіршому випадку ми зможемо прийти від відчаю до непевності, змушені думати, що все ще можливо. Воля та віра можуть передаватися від духу до душі, особливо коли донор переливає кров. П'єса є найбільш ефективним із-поміж інших видів передачі внутрішньої боротьби.

Так, театр прямо втягнутий у службу для «життя-боротьби», розгортаючи міст цілеспрямованості над прірвою, динамічно та енергійно тисне, як би цей міст не скрипів. При осягненні радості досвіду театр стає теплицею для цінностей, що формують життя. Соціальний престиж, артистична сила, архітектурна міць, таємність сценічного устаткування і непереборність суцільного завдання для кожного індивіда заповідають голос театру з переконливою авторитетністю, що може викликати брак слів.

Навіть більш чи менш очевидна трагічність ідеї мусить пережити катастрофу. У суспільстві є мовчазне розуміння, що природа не буде терпіти. Чоловік, який ридає на вулиці, одягнутий не заради себе, а заради інших. Показ чистого одягу свідомості є табу для суспільства.

Держава має прямий інтерес у цьому ефекті театральної активності. Як водій вантажівки з колодами дерев, життя стрибає з переконання на переконання. Стає категорично заборонено комусь опускатися, доки інший знаходиться у межах досяжності.

«ТАЄМНИЦЯ»¹⁹

Ми повинні вірити, що французький президент читає Альбера Камю і веде бесіди про походження французького екзистенціалізму. Добре, що б там не було. Чим більше він і йому подібні експлуатують нашу дорогоцінну планету, тим більше привертає мою увагу екзистенціаліст, який робить образ Альбера Камю життєрадісним.

Я пам'ятаю один випадок, що трапився зі мною під час плавання у Північному Льодовитому океані. Стюард вийшов на палубу і сказав: «Цапффе, Ви повинні спуститися в зал очікування. Там затято сперечаються». — «Про що саме?», — запитав я. — «Коли я їх залишив, вони говорили про природу людини».

¹⁹ Радіо-інтерв'ю з Петером Весселем Цапффе, зроблене 1967 р. та надруковане у книзі «Нариси та Листи» 1986 р.

Можливо, ми теж повинні розпочати нашу розмову про людину?

Людина є не лише носієм філософії, вона ще й у центрі уваги як об'єкт для пізнання. Наскільки ми можемо судити, це єдина істота, яка живе і водночас має можливість розглядати життя ззовні. Вона також може спостерігати за собою до абсурду, поки не зникнуть причини для спостереження.

Тварини поводяться природно, що, загалом, відповідає їхній суті. Така природність порушується в людині. Вона може почувати себе гостем у своєму матеріальному тілі.

Які можуть бути наслідки такого усвідомлення?

Навколишній світ, як і людина з досвідом свого «Я», і життєві ситуації перетинаються у цілковитій Таємниці. Ми нічого не знаємо про походження і, так звану «глибинну природу» Всесвіту. Ми повинні знати, що саме означає «Знати».

Невже ми справді нічого не знаємо про природу людини?

У таємниці походження людини прихована певна причина, яка може знайти зв'язки більшої чи меншої сталості, з прагненням визначити свою позицію щодо своєї суті. Виявляється, наприклад, що суспільні класи, та індивіди мають обмежену тривалість життя: початок і кінець. Ми живемо в «залізних коліщатах» між народженням і смертю.

Основною тканиною у текстурі такого буття є незліченні шляхи, які пояснюють виникнення людини. Сутність заплуталась і перетворилася на тканину. Виявляється, що внаслідок такого перетворення може з'явитися собака, ескімос або Педер Дженсен на вулиці Торвальда Майера. Їхня форма не була вибрана. І все ж вони існують. Тут ми, можливо, маємо основу для нової етики.

Які саме відмінності спричиняють таке походження?

Так виник синтез, потенціал, висока напруга буття. Це все продовжує існу-

вати лише деякий час, а потім розчиняється, розкладається і повертається до первинних елементів. Хоч індивіди терплять, але вони мають власне коло інтересів. Є те, чого вони хочуть, і те, чого не хочуть. Їхні «Так» і «Ні» відповідають їхній долі. Сприятливі обставини породжують щасливу долю, невдалі обставини — нещастя. Люди мають власні здібності та запас потрібних якостей, щоб сприяти цьому.

Якщо ми розглядатимемо людину як синтез?

Природно розглядати рівень і особливості дарів людини, зважаючи на зовнішні та внутрішні обставини.

Решта представників живого світу, здається, спрямована на турботу про виживання власного виду. Індивіди є тільки матерією, оскільки вони служать для цієї мети. Велика частина людства, вочевидь, так само орієнтована як індивідуально, так і колективно для формування та репродукції нових індивідів та колективів.

Незважаючи на це, людина надто турбується про свої біологічні потреби. За винятком вірусів, вона подолала всіх своїх ворогів. Наприклад тварини, які лишилися на планеті, у більшості випадків, зараз існують завдяки людині. Проте людина не задовольняється своїм статусом найголовнішого виду в природі. Вона виривається вперед у глибини майбутнього та минулого, вперед до меж Всесвіту.

Але хіба це не важливо?

Будь-яка реалізація можливостей для життя розуміється як цінність. Гра з надмірністю може бути шкідливою для людини, але вона також може зіткнутися з іншими життєвонеобхідними інтересами. Нас стане більше, ніж планета могла б витримати. Коли людство поділиться на групи, найбільша група може знищити меншу дуже швидко. Це наче хромосомна бомба, про яку сьогодні багато говорять.

Значний тиск нових можливостей і великих груп (корпорацій) може зруй-

нувати баланс. У нас є палеонтологічні попередники: омари, які більше не в змозі підняти свої гігантські клешні, та олень із рогами завдовжки більше трьох метрів.

Але вчені скаржаться, що наших здібностей не вистачає. Навколо стільки проблем, яких ми не можемо вирішити.

Справді, ми живемо неначе народжені в сорочці. Наша надмірність полягає у тому, що ми перебільшуємо свої проблеми. Навколо вогнища знань ми пізнаємо темряву. Однак, у іншому випадку, люди часто впадають у відчай через свою необізнаність.

Ви згадали про особливість нашого дару. У чому тут суть?

Деякі тварини мають порівняно постійну реакцію на враження від навколишнього світу. Люди непередбачувані (нефіксовані), змушені робити свідомий вибір. Це більший тиск, ніж наше тіло та свідомість могли б витримати. Наприклад, собаки можуть ставати істерични-

ми, коли їхня їжа асоціюється з болем. Так само й у людини, коли порушується сталість, комфорт життя індивіда, стаються припадки істерії.

Але в цілому, звичайно, все складається добре?

Конкретний індивід не може прийняти лише загальноприйнятту точку зору, тому кожен повинен зробити свій особистий вибір. Наприклад, чи прикладати зусилля, які не враховуються. У цьому сенсі прогулянка по проспекту Карла Йохана більш презентабельна, ніж усі приховані обставини, про які не згадують оточуючі. Така ізоляція є лише одним із багатьох засобів для нейтралізації руйнівних ефектів надмірності та нестійності.

Але ж не все підлягає абсолютному сумніву чи непевності?

Крім відсутності чогось постійного, є також сталі речі в частково сприятливих чи несприятливих сферах для індивіда (у кожного вони свої).

Як це можна розуміти?

Унікальним у межах живого світу є те, що ми вимагаємо моральності від нашого оточення, адекватного сенсу в усьому цьому. Є щось, від чого нам важко відмовитись. І все ж те, що ми називаємо Природою, не містить у собі ні моралі, ні сенсу. Тож питання «у чому сенс життя?» є менш корисним, ніж «чому ми шукаємо, у чому сенс нашого життя?...». Коти ж про це не запитують.

Тобто нам не слід запитувати самих себе?

Треба сказати, що таке запитання могла порушити тільки людина. Але кожен, хто має можливість відмовитися від нього (наприклад, діти, що живуть безтурботно), духовно почуває себе комфортніше. Ми можемо уявити ескімоса, який несподівано прийде в пансіонат у м. Лієрі. У той момент він спантеличений і нічого не розуміє. Де лід, що він просив, і де справжні тюлені? Проте ніхто не може відповісти, а тому він знову покидає пансіонат і повертається

у своє природне середовище. Тому людина не прийшла у такий світ, де немає відчуження від душі. Вона запитує про сенс життя, нічого не знаходить і покидає цей задум. Тільки місяць дивиться їй услід у мовчазному здивуванні.

Ви кажете, що природа не має моралі. Та все ж вона унікальна у своїй адаптації?

Так, ми вважаємо природу ідеальною.

Тоді де вона зазнала успіху?

Для нас вона стає дурною, коли потерпає невдачі в несприятливих ситуаціях для людини. Якщо вона не дурна, то і не чудова. Таємниця не вимагає благоговіння. Вона є тим, чим є.

Що ви маєте на увазі, говорячи, що щось «є» тим, чим є?

Наприклад, зв'язок «Х» і власність? «Х» походить від таємниці, а власність, принаймні частково, — від спостерігача.

Протагор зрозумів це інтуїтивно, назвавши людину мірилом усіх речей. Бер-

клі придумав вислів «*esse est percipi*» (бути — означає бути сприйнятим). Це можна прочитати по-різному, зважаючи і на ту думку, що збігається із вченням Канта про «явище». Інша інтерпретація, яка підтверджує цю думку, належить біологу Якобу фон Ікск'юлю: «Дар кожного індивіда допомагає визначити, яким буде його оточення. Оскільки ми є поміж людей, ми повинні обдумати щось більше, ніж просто почуття».

Ми всі знаємо, що так звані «вторинні якості», червоний колір і тому подібне, не притаманне самим речам, але таке, що формується завдяки потоку світла, а також можливостями ока та мозку. Але ми можемо піти далі й розглянути навіть модель «хвиль», як вид людського артефакту, що виходить з «Х» і відповідає нашим розумовим здібностям. І точно так само з усіма нашими дорогими й близькими людьми, важливими та очевидними категоріями, такими як час і простір, відстань, форма, єдність, початок і кінець, потворність і краса, велике й мале, нескінченність, добро та зло, «так» і «ні», «бути» чи

«не бути». Ми нерозлучні з ними, навіть коли щось відкидаємо.

Решта навіть не може сказати, що «це є Х». Хтось повинен просто промовити: «Х».

Ви хочете сказати, що Місяць не світить, коли його ніхто не бачить?

Якщо хтось каже, що місяць світить, коли ніхто його не бачить, то він постає як таємний спостерігач. Оскільки саме ми приносимо частину усвідомлення його світла.

Вас задовольняє такий світогляд?

Якщо нам буде потрібен адекватний сенс у всьому, ми повинні бути впевнені у тому, що чогось не досягнуто. Одна пані запитала свого чоловіка: «Що сказав лікар?» — «Він думав, що це — рак». Але, звичайно, Ви не можете бути задоволені цим.

А як щодо тих, хто шукає чогось досконалого, абсолютного?

Уявіть постраждалу від аварії на кораблі групу людей, які пливуть на улам-

ках судна посеред океану. Один хапається за уламки з дерева та говорить: «Ми у безвихідній ситуації. Для чого ми повинні щось шукати? Є лише одна правильна, по-справжньому досконала система порятунку». «Яка саме?» — запитує інший. «Ви повинні запитати. Це те, що витягне нас усіх з води, висушить і зігріє, пригостить найкращою їжею та покладе в чудове ліжко. Невже ви не приєднаєтеся до нас у пошуках цих смислів?» — «Я так не думаю». «Що ви будете робити потім?» — «Я пливу на човні. Тут усе зовсім інакше. Я спробую досягнути цього, щоб дістати весло для кожного з нас». «І така мета задовольняє вас? Ви бідні, невибагливі душі!».

Чи можна обійтися без надії на життя після смерті?

Коли ми говоримо про надію, хтось припускає, що це світ або форма життя, адаптована до власних потреб. В іншому випадку можна було б запитати: чи можете ви обійтися без страху життя після смерті? І що я можу? Олаф Бул

міг би написати: «Я днями думаю про те, що робитиму, коли мене не стане. Без мене автобуси потраплятимуть у канави». Сьогодні один із тих днів, про які він говорив. Жахливо, чи не так?

Тож смерть — це тільки просто питання часу, виходячи з вищесказаного?

Тільки спосіб, але це не «просто». Вирок не оголошують до початку виконання, до тих пір, доки він не увійде в дію. Особисто я вважаю, що 2050 рік буде більш значним, ніж 1850, бо тоді я буду нічим, лиш північним вітром і холодною землею, смертельні стежки часу проноситимуться повз мене. Я не хвилювався з приводу війни 1864 року, так само мене не хвилює, що чекає наших нащадків.

Тим не менш, якою є смерть, залежить від кожного, хто помирає. Ми не можемо висловлюватися про саме існування, не визнавши його в собі.

І ось тут приховується Таємниця, що поглинає нас!

ЗМІСТ

Віталій Щепанський

*Історико-культурні симпатії:
Україна і Норвегія*3

*Петер Вессель Цапффе:
коротка біографія та виклад
основних ідей*13

Петер Вессель Цапффе

Останній Месія 28

Гора Стетінд 54

Тваринна байка 66

Завдання театру72

«Таємниця»..... 78

Літературно-художнє видання

Петер Вессель Цапффе
ОСТАННІЙ МЕСІЯ

Переклад із норвезької
Віталія Щепанського

Дизайн обкладинки: *Вадим Чорний*
Художнє оформлення: *Денис Піорко*
Відповідальний за випуск: *Анна Клокун*

Підписано до друку 12.10.2019. Формат 70*90 1/32
Папір офсетний. Друк офсетний.
Наклад 500 примірників.

Видавець Анна Клокун
Свідоцтво ДК №6434 від 16.10.2018
plomin.club

Віддруковано в ФОП Озеров Г.В.
м. Харків, вул. Університетська, 3, кв. 9
Свідоцтво про державну реєстрацію № 818604 від 02.03.2000